

SPOMENIK DRŽAVNEGA POMENA PODLJUBELJ- TABORIŠČE LJUBELJ (EŠD 327)

Program upravljanja

Pripravila:

Jana Babšek, univ. dipl. zgod.

Direktorica

Vid Meglič

vodja Urada za družbene dejavnosti

Občina Tržič

Drago Zadnikar, spec.
direktor občinske uprave

mag. Borut Sajovic
župan Občine Tržič

Tržič, avgust 2014

Kazalo

1. Uvod	3
2. Zakonske podlage	3
3. Utemeljitev prenosa lastništva	3
4. Vrednote in varovane sestavine kulturnega spomenika.....	4
6. Dosedanje dejavnosti Tržiškega muzeja povezane s kulturnim spomenikom Taborišče Ljubelj	5
7. Program upravljanja.....	5
8. Finančni in terminski načrt	7
8.1. Zagotavljanje sredstev za delovanje in prenovo spomenika	8
9. Zaključek	9

1. Uvod

Dolgoletna prizadevanja za ohranjanje, ureditev statusa, upravljanje, ureditev lastništva kulturnega spomenika državnega pomena – Taborišča Ljubelj, podružnice uničevalnega taborišča Mauthausen - različnih institucij, društev in združenj, med njimi Ministrstva za kulturo RS, Občine Tržič, Zavoda za varstvo kulturne dediščine, Muzeja novejšje zgodovine Slovenije, Zveze združenj borcev Slovenije in vsa leta od njegovega nastanka tudi Tržiškega muzeja ter drugih, so doslej prinesla ureditev statusa - razglasitev Taborišča Ljubelj za kulturni spomenik državnega pomena v letu 1999, odlok je bil posodobljen 2014, uspešno pa se ureja tudi problematika lastništva zemljišč.

Občina Tržič in državne institucije, ki skrbijo za upravljanje in ohranjanje spomenika, smo v tem delu našli skupni jezik in interes po izboljšanju obstoječega zatečenega stanja spomenika. Pričujoča programska naloga bo služila kot temeljni dokument njegovega nadaljnega razvoja in kot osnova za prenos lastništva spomenika iz Ministrstva za kulturo na Občino Tržič.

2. Zakonske podlage

Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 7/99, 110/02 - ZGO-1, 126/03 - ZVPOPKD in 16/08 - ZVKD-1)

Zakon o vojnih grobiščih (Uradni list RS, št. 65/2003 in 72/2009)

Odlok o razglasitvi Taborišča Ljubelj za kulturni spomenik državnega pomena (Uradni list RS, št. 81/99, 31/05, 16/08 - ZVKD-1 in 21/14)

Pravilnik o varovanju in hranjenju nacionalnega bogastva in muzejskega gradiva, o vpisu v razvid muzejev in o podelitvi pooblastila za opravljanje državne javne službe muzejev (Uradni list RS, št. 110/08, 32/09 in 47/12)

Odlok o ustanovitvi javnega zavoda Tržiški muzej (Uradni list RS, št. 2/2012)

3. Utemeljitev prenosa lastništva

Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1) v 6. odstavku 6. člena določa:

»Drug spomenik v lasti države, pokrajine ali občine se sme izjemoma odtujiti le, če se s tem izboljšata njegova ohranitev in javna dostopnost ter zagotovi taka uporaba, ki je skladna z družbenim pomenom spomenika.«.

Občina Tržič meni, da je za razvoj območja spomenika potrebno urediti lastništvo zemljišč s prenosom iz države na občino, s čimer bomo zagotovili večjo skrb za njegovo vzdrževanje, boljšo javno dostopnost, omogočilo bi se tudi kandidiranje na evropske ali državne razpise, s čimer bi zagotovili njegovo nujno potrebno prenovo ter nadgradnjo vsebin.

Naslednji potreben korak za trajno in celovito skrb za ta izjemen spomenik, ki presega nacionalni interes in njegove vrednote, je ureditev celostnega upravljanja s spomenikom, t.j. območjem spomenika in pripadajočimi zbirkami. Občina Tržič bi v tem delu pristojnosti upravljanja skladno s sprejetim odlokom o ustanovitvi podelila Tržiškemu muzeju, ki je že od

leta 2013 pooblaščen za opravljanje državne javne muzejske službe na področjih zgodovine in etnologije in skrbi za ohranjanje kulturne dediščine na območju Občine Tržič. Tržiški muzej ima interes in izpolnjuje vse zahtevane strokovne standarde za upravljanje območja kulturnega spomenika in z njim povezanih zbirk.

Naša vizija je, da Taborišče Ljubelj postane prepoznaven spomenik kulturne dediščine na Slovenskem in v tujini, sodelavci Tržiškega muzeja pa bodo s strokovnim delom zagotovili njegovo uspešno upravljanje s stalnim sledenjem sodobnim mednarodnim smernicam na področju upravljanja z dediščino povezano s travmatičnimi dogajanji v preteklosti.

4. Vrednote in varovane sestavine kulturnega spomenika

Nov Odlok o razglasitvi območja Taborišča Ljubelj za kulturni spomenik državnega pomena (Uradni list RS, št. 21/2014) med vrednote spomenika uvršča:

- kulturni spomenik je edini avtentični ostanek podružnice kateregakoli nemškega koncentracijskega taborišča na tleh Slovenije,
- kulturni spomenik je nadgrajen s simbolnim javnim spomenikom (arhitekt Boris Kobe, skulptura Jože Bertonec) v osrednji spomenik žrtvam taborišč v Sloveniji in Slovencem, umrlim v različnih taboriščih Evrope in spomenik drugim Evropejcem, umrlim v taboriščih,
- avtentični ostanki taborišča in javni spomenik so pomembni za razumevanje zgodovinskega obdobja upora proti nacizmu v Sloveniji in v Evropi.

Varovane sestavine kulturnega spomenika pa so sledeče:

- umetno urejene, zatravljene terase taborišča, delitev na jetniški ter upravni del, tlorisna shema,
- betonski temelji in temelji drugih objektov na obstoječih legah (ambulanta, kuhinja, pralnica, sanitarni objekti, stražni stolpi, ostanki infrastrukture),
- ostanki krematorija (kovinske mreže) in spominsko znamenje ob njem,
- javni spomenik internirancem z zidanimi zasloni in kipom na podstavku,
- spominske plošče taboriščnikom posameznih držav (med njimi: Češka, Francija, Italija, Norveška, Poljska, Rusija) na kamnitih zaslonih spomenika,
- spominske plošče taboriščem po Evropi v kleti nekdanje večje taboriščne stavbe,
- veduta na spomenik in iz spomenika.

5. Varstvo vojnega grobišča, krematorija koncentracijskega Taborišča Ljubelj

Na južnem delu Taborišča Ljubelj na parcelnih št. 11/5, 11/6 in 21/19 je bil v času delovanja koncentracijskega taborišča krematorij, kjer so upepelili usmrčene ali umrle zapornike taborišča (glede na različne vire blizu 40 oseb francoske, poljske, ruske, nemške, avstrijske italijanske norveške in češke narodnosti). Gre torej za prostor grobišča žrtev vojne, civilistov, ki so bili usmrčeni ali pa so zaradi vojnih razmer umrli med drugo svetovno vojno na prostoru koncentracijskega Taborišča Ljubelj, ki se varuje na podlagi Zakona o vojnih grobiščih (Uradni list RS, št. 65/2003 in 72/2009).

Lokalna skupnost – Občina Tržič bo v sklopu zagotavljanja varstva vojnega grobišča skrbela za evidentiranje, upravljanje in urejanje grobišča v skladu s

kulturnovarstvenimi pogoji in smernicami programa varstva vojnih grobišč, ki ga določa pristojno ministrstvo. V skladu s smernicami in pogoji Zavoda za varstvo kulturne dediščine bo lokalna skupnost skrbela za ohranjanje vojnega grobišča z varstvenim režimom in s konservatorskimi posegi, ki bodo ohranjali železne in lesene sestavne elemente krematorija, spominsko obeležje, oporni zid pri krematoriju in vzdrževanjem hudournika.

6. Dosedanje dejavnosti Tržiškega muzeja povezane s kulturnim spomenikom Taborišče Ljubelj

Taborišče Ljubelj leži na območju Občine Tržič, za katero javno službo varstva kulturne dediščine opravlja Tržiški muzej. Tržiški muzej ima v Odloku o ustanovitvi javnega zavoda Tržiški muzej (Uradni list RS, št. 2/2012) v 4. členu med dejavnostmi opredeljeno tudi skrb za naslednje področje: taborišče Ljubelj, kot edino koncentracijsko taborišče v Republiki Sloveniji in delo taboriščnikov (odnos prebivalcev do taboriščnikov, pomoč taboriščnikom, življenje in delo taboriščnikov, povezave med taboriščniki in njihovimi družinami).

Tržiški muzej že vsa leta od svojega nastanka (ob upravljanju drugih zbirk) hrani, evidentira, zbira in interpretira kulturno dediščino povezano s Taboriščem Ljubelj:

- hrani zbirko predmetov in gradiva Taborišča Ljubelj (priloga 1);
- hrani zbirko likovnih del nekdanjih taboriščnikov Taborišča Ljubelj (priloga 2);
- aktivno sodeluje z Muzejem novejše zgodovine Slovenije pri prezentaciji in interpretaciji kulturne dediščine, npr. pri postavitvi stalne razstave leta 2000;
- oblikuje programe za obiskovalce in na območju spomenika vodi skupine in posameznike;
- po dogovoru z Muzejem novejše zgodovine Slovenije Tržiški muzej izvaja nadzor nad predmeti na stalni razstavi, ki so last MNZS;
- opravlja konservatorska dela v muzejski sobi Taborišča Ljubelj, ki se nahaja v kletni sobi karavle (priloga 3, popis predmetov ob konservatorskem pregledu);
- v sodelovanju z Zavodom za varstvo kulturne dediščine Kranj pripravlja konservatorske načrte (priloga 4 in 5);
- povezuje se s strokovnimi institucijami doma in v tujini. Leta 2013 so se z Muzejem novejše zgodovine Slovenije in inštitutom KulturAgenda iz Celovca prijavili na evropski razpis namenjen povezovanju obeh delov taborišča, vzpostavljanju čezmejnih povezav, na občinskem, izobraževalnem in raziskovalnem področju.

7. Program upravljanja

Kot je razvidno iz zgornjega zapisa, je Tržiški muzej že doslej opravljal številne dejavnosti varstva, ohranjanja, zbiranja in interpretacije kulturne dediščine povezane s Taboriščem Ljubelj.

V nadaljevanju podajamo program upravljanja s spomenikom, če se realizira prenos lastništva spomenika iz Ministrstva za kulturo na Občino Tržič in tako skladno z odlokom o ustanovitvi upravljanje prevzame Tržiški muzej.

1. OHRANJANJE SPOMENIKA KULTURNE DEDIŠČINE

Območje Taborišča Ljubelj je ohranilo avtentično podobo, ki jo je tudi v prihodnje potrebno varovati in vzdrževati s pomočjo rednih konservatorskih in vzdrževalnih del. Tržiški muzej ima zaposlenega konservatorja/restavratorja, ki lahko s strokovno podporo Zavoda za varstvo kulturne dediščine opravlja zaščitna konservatorska dela na vseh varovanih sestavinah kulturnega spomenika: na spomeniku, na spomeniku žrtvam arhitekta Borisa Kobeta in kiparja Jožeta Bertonclja ter predmetih na stalni razstavi Taborišča Ljubelj. Za spomenik žrtvam je bil s strani Tržiškega muzeja že pripravljen konservatorski načrt, ki je pridobil soglasje s strani ZVKD, zato bi z deli lahko pričeli v kratkem.

2. INTERPRETACIJA

Ohranjanje spomina na travmatično preteklo dogajanje zahteva premišljen pristop k interpretaciji, prilagojen različnim skupinam uporabnikov. Posebej pomembno je, da je osebje, ki dela z uporabniki strokovno usposobljeno za tovrstna vodstva. Kustos zgodovinar v našem muzeju vodi izobraževanja za vodnike po območju spomenika in s tem zagotavlja usposobljen kader.

Predlog za postavitev interpretacijsko-informacijske točke na območju spomenika ni nov, naš muzej se zavzema za manjši, skromen objekt, ki ne bi preglasil območja spomenika. Imel bi zaposlenega vodnika in bi vključeval razstavo, dostop do digitaliziranih informacij o taborišču, do drugih vizualnih in tekstualnih vsebin in promocijskega materiala.

Tržiški muzej načrtuje organizacijo občasnih tematskih razstav, ki bodo organizirane bodisi na prostem ali v objektih v bližini spomenika. Za sodelovanje pri razstavah se dogovarjamo z Muzejem novejšje zgodovine Slovenije, z društvom Amical iz Francije ter z inštitutom KulturAgenda iz Celovca. S slednjim partnerjem načrtujemo tudi spominsko pot, ki bo povezovala oba dela Taborišča Ljubelj, severno in južno.

3. DOSTOPNOST

Območje Taborišča Ljubelj in stalna razstava Taborišča Ljubelj sta dostopna za posameznike in skupine po predhodni najavi v Tržiškem muzeju ali v turistični pisarni Občine Tržič, mogoči so tudi obiski, ki niso vnaprej najavljeni ob spremstvu usposobljenega lokalnega vodiča iz Podljubelja.

Tržiški muzej ima pripravljene pedagoške programe v skladu s šolskim kurikulumom, ki upoštevajoč različne starostne skupine interpretirajo občutljivo tematiko koncentracijskih taborišč in konkretno Taborišča Ljubelj. Programe promoviramo z obiski kustosov na ciljnih institucijah.

Za boljšo dostopnost imamo v programu vzpostavitve spletne strani z virtualnim muzejem in podatkovno bazo z informacijami o nekdanjem Taborišču Ljubelj, predvsem o internirancih in morebitnih umrlih svojcih v taborišču.

Tržiški muzej izvaja proces digitalizacije, prenosa arhivskega gradiva in inventariziranih predmetov v digitalno obliko, kar bo povečalo dostopnost do informacij o Taborišču Ljubelj.

4. POSREDOVANJE VREDNOT SPOMENIKA

V skladu s sodobno mednarodno prakso bomo tudi v Tržiškem muzeju spodbujali predvsem ohranjanje spomina na preteklo dogajanje in razumevanje vzrokov, okoliščin in razmer, ki so privedli do obstoja totalitarnih režimov in njihovih uničevalnih strategij.

Za mlade razvijamo posebej prilagojena vodstva, ki vključujejo doživetje prostora koncentracijskega taborišča in dejavnosti, ki jim omogočajo razmislek o vzrokih in posledicah represivnih zgodovinskih dejanj, predvsem delo s fotografskim gradivom, tematsko pisanje, raziskovalne skupine... Strokovno usposobljeni vodniki za posredovanje vrednot spomenika bodo vodili tematske ogleda za odrasle.

Publiciranje prispevkov v različnih tiskanih medijih za različne ciljne skupine je tudi del programa posredovanja vrednot o Taborišču Ljubelj, kakor tudi sodelovanje z mediji, ki se predvsem ob obletnicah in tematskih oddajah obračajo na naš muzej.

5. RAZISKOVANJE, MEDNARODNO SODELOVANJE, SODELOVANJE IN POVEZOVANJE Z INSTITUCIJAMI IN JAVNIMI ZAVODI

Krovna strokovna organizacija, ki strokovno pokriva zgodovinsko obdobje druge svetovne vojne in ima v hrambi največ gradiva Taborišča Ljubelj je Muzej novejšje zgodovine Slovenije. Tržiškemu muzeju tudi svetuje v strokovnih zadevah in sodeluje pri pripravi prireditev in razstav. Pripravljen imamo program za prihodnje sodelovanje predvsem pri snovanju novih načinov interpretacij. Kot partnerska institucija pripravljamo prijave na mednarodne razpise.

Sodelujemo z združenjem francoskih internirancev v taborišču Mauthausen Amical, z Zvezo združenj borcev Slovenije, k sodelovanju pa smo pritegnili tudi avstrijski inštitut za zgodovino KulturAgenda.

Pri raziskovalnem delu sodelujemo z Inštitutom za novejšo zgodovino Slovenije in drugimi muzeji, specializiranimi za obdobja novejšje zgodovine.

8. Finančni in terminski načrt

Redna dejavnost (stalna naloga/letni strošek):

- vzdrževanje, skrb za urejenost spomenika in redni konservatorski posegi; ocena 12.000,00 EUR/leto
- redni restavratorski in konservatorski posegi za ohranjanje predmetov v spominski sobi Mauthausen; ocena 3.000,00 EUR/leto

Večji konservatorski-restavratorski posegi (2015-2016):

- konservatorski-restavratorski posegi za celovito obnovo spomenika J'accuse; ocena 10.000,00 EUR
- očiščenje teras ter sanacija, obnovitev in konserviranje temeljev barak: ocena 10.000,00 EUR

Programski stroški (stalna naloga/letni strošek):

- interpretacija: občasne/stalne razstave, spletna stran, promocija, promocijski material (katalog, letaki, avdio-vodiči...): ocena 20.000,00 EUR

Delo z obiskovalci (stalna naloga/letni strošek):

- priprava pedagoških in andragoških programov, vodenje skupin, priprava materialov: ocena 3.000,00 EUR

Projekt celovite obnove spomenika:

- izdelava spominske poti: povezava s severnim delom taborišča v Avstriji (čezmejno sodelovanje)
- izgradnja informacijske točke na območju kulturnega spomenika (bodisi samostojen objekt ali rekonstrukcija objekta)
- celovita prenova in nadgradnja spomenika

Vrednost projekta: 200.000,00 EUR. V letu 2015/2016 izdelava projektne dokumentacije in pridobitev potrebnih soglasij. Predvidena prijava projekta na državne/mednarodne ali evropske razpise je predvidena za leto 2016/2017 oz. ko bodo objavljeni.

Začetek investicije se predvideva za leto 2018, zaključek pa predvidoma leta 2022. Ker gre za zelo obsežen, strokovno zahteven projekt (sodelovanje in pridobitev soglasij s strani ZVKD, mednarodno sodelovanje z Republiko Avstrijo, soglasje lastnikov zemljišč za izvedbo poti), ki je tudi finančno obsežen, je rokovno njegovo točno izvedbo nemogoče napovedati. Občina Tržič pa si bo prizadevala za njegovo realizacijo, saj nam je razvoj spomenika v velikem interesu – tako zaradi ohranjanja zgodovinske zapuščine kot tudi v smislu razvoja kulturnega turizma.

8.1. Zagotavljanje sredstev za delovanje in prenavo spomenika

Za delovanje in prenavo spomenika Mauthausen bomo sredstva zagotovili iz naslednjih virov:

- proračun Občine Tržič,
- kandidiranje na programska sredstva Ministrstva za kulturo (spomenik državnega pomena),
- pridobitev sredstev za urejanje vojnega grobišča (Ministrstvo za kulturo in Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve ter enake možnosti) – 5.000,00 EUR/leto,
- kandidiranje na evropskih in državnih razpisih.

K viru prihodka moramo prišteti tudi sredstva pobrane vstopnine. Za oceno višine omenjenega prihodka je potrebno pregledati podatke za pretekla leta. V letih 2012 in 2013 smo zabeležili 435 oz. 426 obiskovalcev. Gre za obiskovalce, ki so si območje spominskega parka in sobe ogledali s turističnim vodnikom turističnega območja občine Tržič. Lansko leto smo v juniju uvedli tudi možnost ogleda spominske sobe brez vodnika. Na ta način smo zabeležili dodatnih 121 obiskovalcev. Prihodek od vstopnine je bil v letu 2013 slabih 1000 €.

Do odprtja info točke na območju spomenika ne predvidevamo velike rasti števila obiskovalcev. Z njenim odprtjem pa število obiskovalcev lahko občutno povečamo, saj trenutno vodimo evidenco le za najavljene skupine oz. vodene ogleda. Število obiskovalcev, ki se naključno ustavijo in si ogledajo spominski park, je po naši oceni precejšnje, saj se ustavljajo tako skupine kot posamezniki, ki vstopijo v Republiko Slovenijo skozi predor na Ljubelju.

Po ureditvi info točke ocenjujemo rast števila registriranih obiskovalcev (pobiranje vstopnine tudi za vstop v spominski park) vsaj za 100% v prvem letu delovanja, v prihodnjih letih pa bo število glede na povečan promet prek Ljubelja v turistični sezoni prav gotovo preseгло tisoč obiskovalcev. S simbolično vstopnino 3 € bi lahko že v prvem letu iztržili dobrih 3000 €.

Občina Trzič bo kot lastnik spomenika zagotovila razliko med prejetimi sredstvi razpisov (ministrstvo, državni in EU razpisi) in pobrano vstopnino ter potrebnimi sredstvi za njegovo delovanje, redno in investicijsko vzdrževanje.

9. Zaključek

V pričujočem programu upravljanja smo želeli predstaviti prednosti, ki jih upravljanju območja kulturnega spomenika Taborišča Ljubelj prinaša prenos njegovega lastništva na Občino Trzič. Menimo, da bi v celoti izpolnili zahtevane pogoje, ki jih za neodplačen prenos določa ZVKD-1 (6. odstavek 6. člena), za izpolnjevanje strokovnih standardov ohranjanja in predstavljanja kulturne dediščine pa bi kot upravljavec skrbel Trziški muzej. Muzej namreč razpolaga s strokovnim kadrom (kustos zgodovinar, kustos etnolog, konservator/restavrator), v okviru svojih nalog je to opravljal že sedaj, vzpostavljene ima tudi stike z lokalnim prebivalstvom, kar omogoča zbiranje informacij in raziskovanje, še posebno na področju ustne zgodovine.

Menimo, da je prenos lastništva utemeljen in da s tem lahko zagotovimo boljše javno dostopnost spomenika (ureditev info točke), njegovo ohranjanje s projektom celovite prenove, s tem pa zagotovimo tudi ohranjanje zgodovinskega spomina na grozote druge svetovne vojne in posredovanje vrednot spomenika – svoboda, nenasilje in spoštovanje drugačnosti.